

GODDELIJKE EN MENSELIJKE RECHTVAARDIGHEID

Goddelijke rechtvaardigheid is een menselijke voorstelling. Rechtvaardigheid houdt in dat men vaardig is met het recht, dus met de juiste verhoudingen. De Schepper echter kan niet rechtvaardig zijn, daar Hij schepper is. Alles is uit Hem, is van Hem afhankelijk, komt uit Hem voort. Het is duidelijk, dat menselijke rechtsopvattingen op een dergelijk Wezen niet van toepassing kunnen zijn. Het is eveneens duidelijk, dat menselijke interpretaties daarvan uit de aard der zaak al onjuist moeten blijken te zijn. Hierbij wil ik enkele punten opmerken: Als wij in Genesis lezen over de zondvloed, dan valt ons op dat God een enkeling uitkiest: Noé, de enige rechtvaardige. Nu ja, God kan dat weten. Als deze met zijn familie eenmaal in veiligheid is gebracht, dan laat God alle andere mensen omkomen. Nu weten we wel dat het niet allemaal precies zo is gegaan, maar in het verhaal staat dat zo. Anders gezegd: God rekent niet met verschillen in schuld. God zegt doorgewoond: Het beste moet blijven, de rest vegen we eenvoudig weg. ik geloof niet dat je dat kunt zien als een opvatting van goddelijke rechtvaardigheid. Het is in feite een grove willekeur vanuit menselijk denken. God beloont naar verdienste. Dat is een opvatting die veel wordt verkondigd. Ik geloof niet dat dat waar is. Jezus stelde het een beetje anders toen het ging over de arbeiders in de wijngaard. Degenen die van het eerste uur daarin hebben gewerkt, zijn er heel erg beledigd over dat zij, die in het laatste uur daar nog zijn gaan werken, hetzelfde loon krijgen. Ik meen, dat we daaruit de conclusie kunnen trekken dat God wat belonen betreft anders denkt of anders is dan een mens zich kan voorstellen.

Als we horen dat God de zonden straft en de deugden beloont, dan valt ons ook wel op dat die zonden en deugden kennelijk variëren. Anders gezegd: dit is een menselijke voorstelling. Het is heel dwaas, als wij dit oordeel God toemeten. Misschien dat de grootste wijsheid te dien aanzien wel ligt in de spreuk: Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld worde. Ik geloof, dat dat de goddelijke rechtvaardigheid is, datgene wat je bent, wat je doet, is datgene wat je ondergaat. De mensen hebben een andere rechtsopvatting en dat is: Veroordeelt, opdat gij niet genomen worde. En daarmee zitten we meteen in de directe tegenstelling. Menselijk recht en menselijke rechtvaardigheid berusten helemaal niet op werkelijk recht. Dat kunnen ze ook niet. Een mens is eenvoudig niet in om alle details te zien, die tot een bepaalde handeling hebben geleid of die een bepaalde situatie tot stand hebben gebracht. De mens oordeelt op grond van uiterlijkheden. En zelfs als hij probeert om heel erg rechtvaardig te zijn en b.v. de psychische gesteldheid, de toerekeningsvatbaarheid van de een of andere misdadiger erbij haalt, dan blijkt hij eigenlijk nog niets te bereiken, want hij is nog steeds niet rechtvaardig. Als hij namelijk te genadig is tegen degene die hij zou moeten veroordelen, stelt hij gelijktijdig degenen die niet schuldig zijn aan allerlei lijden bloot. Dus ook dat is geen redelijke oplossing. Wij zouden misschien op een heel andere wijze moeten denken en redeneren om te komen tot iets wat menselijk gezien enigszins rechtvaardig is en dat - voor ons althans - als een deel van de goddelijke rechtvaardigheid kenbaar, en aanvaardbaar is. Maar daarvoor moeten we eerst het leven in zijn geheel overzien en ons niet bezighouden met een enkele fase daarvan, zoals b.v. het stoffelijke bestaan.

De existentie van de mens strekt zich uit in het tijdloze. Hoe, waarom, dat weten we niet. In die existentie is men mens in vele vormen, kent men andere stoffelijke vormen en belichamingen, en zal men vele malen in sferen vertoeven die ook van verschillende aard en kwaliteit kunnen zijn. Anders gezegd: Het bestaan van het ego is tijdloos, omvat een groot aantal belevingen waarvan de menselijke er slechts één van is. Als we aannemen dat dit gezien vanuit God de werkelijke beleving, het bestaan is, dan valt ons verder op dat voor zover we kunnen nagaan een ieder in het eind tot bewustzijn van het Goddelijke komt. Er zijn dus verschillende wegen - sommige duren lang, andere kort, sommige zijn aangenaam, andere onaangenaam voor degene die ze gaat - maar de eindbestemming voor alle is dezelfde. God heeft ons allen geschapen. Als we dat aannemen, dan heeft God met het scheppen van de mens en natuurlijk ook van de rest van de schepping tevens de verantwoordelijkheid aanvaard. Je kunt niet zeggen: Ik maak iets en dan moet dat zelf maar zien waar het terecht komt. Je kunt nog minder goed zeggen: Nu maak ik iets en daarmee ga ik volgens mijn eigen

wil mijn eigen spelletje spelen, al het andere moet zich maar daarnaar voegen. Dan hebben we niet meer te maken met rechtvaardigheid.

Als het inderdaad zo is geweest dat God op een gegeven ogenblik tegen Adam zei: "Je mag van alle bomen eten behalve van die ene, daar blijf je van af met je vingers", dan kunnen we zeggen: Dat is begrijpelijk, er is genoeg voedsel. Het is niet nodig. Maar aan de andere kant kunnen we zeggen: Maar die mens ineens tot een ander bestaan veroemen alleen maar omdat hij een appel eet, terwijl hij zelf de consequenties ervan niet kan overzien, is niet rechtvaardig. Dat is hetzelfde als een kind, dat met lucifers speelt en per ongeluk een huis in brand steekt, tien jaar gevangenisstraf geven wegens brandstichting. Dat doe je toch ook niet. We moeten dus wel begrijpen: God is aansprakelijk voor Zijn schepping. En voor zover we kunnen nagaan (daarmee moeten we altijd voorzichtig zijn), wordt de gehele schepping geregeerd door wetten. Die wetten zijn de essentie van de schepping en gelijktijdig de begrenzing ervan. Maar dat impliceert toch ook, zou ik zeggen, dat God die wetten is, die wetten in stand houdt. Dat Hij binnen het kader van de schepping en alle ontwikkelingen daarvan aan die wetten gebonden is, tenzij Hij de totale schepping in haar samenhang zou willen veranderen. Die mogelijkheid heeft Hij wel, maar voor zover we het weten doet Hij het niet. Dan moeten we zeggen, als wij de goddelijke rechtvaardigheid in menselijke termen willen uitdrukken.

Je doet maar zoals je wilt, mits je de gevolgen van al wat je doet zelf draagt. Of je de wereld prettig of niet prettig vindt, gaat mij niet aan. Ik heb de wereld zo geschapen dat je je er prettig in kunt gevoelen. Als je dat om de een of andere reden niet wilt dan is dat je eigen zaak. Of je arm, of rijk wilt worden. Ten onder wilt gaan of een hoge positie bereiken, allemaal je eigen zaak. Daarmee heb ik niets te maken. Er zijn wetten, die je mogelijkheden bepalen. Alles wat je daarbinnen doet, moet je zelf weten. Ik meen dat God zegt: Ik geef je alle middelen, alle mogelijkheden, maak daar dan maar wat van. Het lijkt wel een beetje op een klas voor vrije expressie. Hier heb je het materiaal, probeer nu maar eruit te laten komen wat er in je zit. Maar er zit ook bij: als het niet slaagt, een nieuwe mogelijkheid. Als je een vergissing maakt, dan wordt dat je duidelijk gemaakt door de beleving dat het een vergissing is en kun je die herstellen. Je kunt haar niet ongedaan maken, maar je kunt ervoor zorgen dat je daar iets tegenover stelt. De mens leeft voortdurend in een mogelijkheid van evenwicht en harmonie. Elke verstoring daarvan die hij zelf als onaangenaam of aangenaam ondergaat is zijn zaak en de gevolgen daarvan zijn zodanig dat hij toch weer tot het evenwicht of de harmonie zal moeten terugkeren wil hij verder kunnen gaan.

De menselijke rechtvaardigheid

Daarover kun je gemakkelijker praten, omdat iedereen de mond altijd vol heeft van recht en rechtvaardigheid. Rechtvaardigheid betekent dat niemand rechten heeft die een ander hem niet eerst heeft gegeven. Het betekent verder, dat niemand rechten kan opeisen ten koste van anderen, tenzij hij die anderen gelijksoortige rechten toekent. Dat is menselijke rechtvaardigheid. Anders gezegd: Als mensen in de maatschappij menen dat ze rechten hebben, kunnen ze gelijk hebben, maar die rechten zijn dan toch ook afhankelijk van de rechten die zij anderen toekennen.

Als een arbeider zegt: Ik wil dat de inflatie in mijn loon wordt opgevangen, dan zeg ik: Je hebt groot gelijk, maar dan moet je het ook de fabrikant, de producent, de man die huizen verhuurt enz. niet kwalijk nemen als zij een gelijksoortige stijging van hun inkomen nastreven. Op het ogenblik dat je een ander dat recht ontzegt, ben je onrechtvaardig en als zodanig is de rechtsbasis van je eisen er één geworden van kracht en van macht en niet één van werkelijke gerechtigdheid. Veel mensen zullen dit niet graag horen.

Recht betekent: Als ik voor mij de vrijheid opeis te geloven, dan moet ik ook een ander het recht toekennen op zijn manier te geloven, ook als hij iets anders gelooft. Als ik voor mij het recht opeis om op een bepaalde manier te leven, dan moet ik een ander ook het recht geven op zijn manier te leven. Met andere woorden, recht en rechtvaardigheid in menselijke zin bestaan in feite uit een erkenning van verhoudingen. Zolang dat op grond van feiten gaat, kan een mens rechtvaardig zijn. Maar welke mens handelt uit feitelijke overwegingen? De meeste mensen handelen emotioneel. Het zijn deze emotionele overwegingen op grond waarvan hij maatregelen treft, rechten toekent of ontnemt, kortom, zijn maatschappij indeelt. Daar deze emotionele geladenheid in elke maatschappelijke vorm steeds sterker kenbaar is, durf ik

stellen: Werkelijke menselijke rechtvaardigheid komt op deze wereld in het groot nooit voor. Het is een niet-bestaande waarde: een niets, een droom, een chimaera. Rechtvaardigheid in het klein kan mogelijk wel bestaan. Als namelijk een mens begrip heeft voor datgene wat hij zelf is, wat hij voor zich opeist, dan kan hij op grond hiervan aan anderen iets toekennen. Wanneer iemand de steun van een ander eist in een bepaald geval, dan zal hij ook verplicht zijn om wanneer die ander in een noodsituatie komt - zeker als het een vergelijkbaar geval is - hem zijn steun te geven. Wij noemen dat met een groot woord wel solidariteit. Maar solidariteit is eigenlijk niets anders dan een ander hetzelfde geven dat u van hem meent te mogen vragen.

Als rechtvaardigheid moet worden uitgebeeld, dan komen we al heel gauw bij de Verloren Zoon terecht. Als er nu iets is waarover je nijdig kunt worden, als je in menselijke termen denkt, dan is dat wel de geschiedenis van de Verloren Zoon. Wat doet de ellendeling? Hij neemt zijn erfdeel op. Hij gaat naar de grote stad. Graast daar alle goten af. Besteedt zijn geld aan wat de Duitsers zo fraai "Wein, Weib und Gesang" noemen en misschien ook aan andere dingen en als hij helemaal niets meer heeft en zo in de ellende zit dat hij niets beters meer weet dan in godsnaam maar te kijken of hij bij vader wat kan versieren, dan ontvangt papa hem en zegt niet: "Lamstraal, ik zal je de kans geven hier je brood te verdienen en te bewijzen dat je nog wat waard bent." Neen. Pa zegt tegen alle bedienden: "Gauw, geef hem nieuwe gewaden, slacht het gemeste kalf. We gaan feest vieren, mijn zoon is terug." Daar zit dan de oudste zoon. De jongen heeft zich een beroerte gewerkt. Hij heeft gedacht: fijn, de jongere broer weg, ik alleen ben de erfgenaam. Er zit van alles voor mij in. Maar Pa heeft dat alles heel gewoon genomen. Hij slacht voor hem geen gemest kalf. Als de oudste zoon wat extra's vraagt, zegt hij: "Jij hebt pas wat gehad, werk jij maar." Kijk, dat is nu emotionele rechtvaardigheid. Dat wordt wel eens verkeerd begrepen. De mensen zeggen: Als een zondaar zich bekeerd, dan zegt God: Halleluja, alles is vergeven en vergeten. Gezien het aantal zondaren op deze wereld moet het aantal gemeste kalveren in de hemel ontelbaar zijn. Maar wat is de meer feitelijke conclusie?

Er is in de hemel meer vreugde over een zondaar die zich bekeert dan over een rechtvaardige. Menselijk gezien is dat kolder. Goddelijk gezien niet. Kijk eens, de rechtvaardige die altijd rechtvaardig is geweest, is meestal een stommeling: hij wist niet beter. Maar de zondaar die zich bekeert, is iemand die weet wat hij doet. Het is het bewustzijn dat kennelijk in goddelijke termen meer waard is dan het feit. Menselijk is dat helemaal niet aanvaardbaar. Want het is de zoon, die toch voortdurend gezwoegd en geslaafd heeft, die niet heeft potverteerd die het feest verdient en niet de ander. Ziet u het verschil? Ik heb al gezegd: Een feitelijke goddelijke rechtvaardigheid in menselijke zin is niet denkbaar. Dat heb ik juist gezegd omdat menselijk recht in feite al evenmin denkbaar is. Een collega heeft dat eens zo mooi gezegd: "Menselijk recht is het recht van de sterkste, vertaald in een illusie van rechtvaardigheid." En dat is inderdaad waar. Wat wij als mens recht noemen, dat is gewoon een verhouding die nu eenmaal bestaat en die we continueren zo goed we maar kunnen. Er is een tijd geweest dat mensen die op straat hetzelfde zouden hebben gezegd wat nu regelmatig in Nederland in het Parlement wordt gezegd, onmiddellijk als oproerkraaiers zouden zijn opgebracht. Nu is het mode. Iemand, die nu anders spreekt, brengen ze wel niet op, maar die wordt toch wel belachelijk gemaakt. Er is dus helemaal geen rechtvaardigheid bij. Het is gewoon een bepaalde manier van denken en van streven: dit is juist en al het andere niet.

Kijken we naar de wetten, dan moeten we kijken naar de Nederlandse Grondwet of misschien de Amerikaanse Grondwet: The Declaration of Independence. Wat zien we daar? Daarin worden een aantal idealen gesteld, worden verhoudingen vastgelegd. En ga dan kijken naar de rechtspraak. In de rechtspraak worden voortdurend de waarden, die eens als een onvervreemdbaar goed voor een volk waren vastgelegd - terecht of ten onrechte - zo verdraaid dat ze passen bij de heersende mode en in de machtsverhouding van het ogenblik. Het is op grond daarvan dat tegenwoordig een Amerikaan kan worden veroordeeld, omdat hij voor zichzelf het recht opeist vrij te zijn en gelukkig te worden op zijn manier. Het is op grond van datzelfde dat de Nederlander nu kan worden vrijgesproken, ofschoon hij misdaden begaat die in de Grondwet ten strengste worden veroordeeld. Realiseer u dat: Zeg dan niet, dat er recht en rechtspraak is in de zin van werkelijke rechtvaardigheid. Als we naar rechtvaardigheid toe willen, dan moet elke mens vrij zijn om te doen en te laten wat hij wil. Dan moet elke mens, die een ander iets aandoet, zelf de gevolgen daarvan dragen zonder meer. Dat betekent

ook dat iemand, die wordt beroofd en niet de moed heeft zich eerst te verdedigen tegen die beroving, zijn beroving dan maar moet accepteren. Alles wat je doet, heeft invloed op alles wat rond je bestaat. Als je zelf op de juiste wijze functioneert temidden van het geheel, dan moet er een ogenblik komen dat je in evenwicht bent met het geheel. Daardoor zul je van het geheel bewust kunnen worden en uit dit bewustzijn dan de werkelijke rechtvaardigheid Gods proeven, zoals dat heet. Ik wil niet zeggen dat al deze dingen alleen stoffelijk kunnen worden gesteld. Maar een mens heeft niet alleen te maken met zuiver stoffelijke zaken. Hij heeft te maken met zijn innerlijke krachten, met zijn persoonlijkheid in de geest en met alle mentale en astrale aanhangsels daarvan. Als die persoonlijkheid evenwichtig is, dan blijkt dat op aarde de aantasting door anderen veel minder goed mogelijk is. Naarmate de mens innerlijk harmonischer is, wordt zijn kwetsbaarheid tegenover de wereld beperkter en zal de optimale kwetsbaarheid alleen nog bestaan ten aanzien van zichzelf, zodat hij alleen zichzelf nog kwaad zou kunnen doen. Iedereen zal zeggen: De feiten zijn daarmee niet in overeenstemming. Onthoudt u één ding.

Jezus, die wordt gekruisigd, is sterk. Hij is meester van het hele gebeuren, behalve op één ogenblik, dat is het ogenblik, dat hij ziet wat er gaat komen. En in plaats van te denken aan de werkelijkheid die hij leeft, dan even mens wordt en zegt: "Heer, als het mogelijk is, laat deze beker aan mij voorbijgaan." Dat is zijn enige zwakke punt. Hier ondergaat hij de vrees. Het angstzweet komt op zijn voorhoofd. Hij kan niet meer. Is het de wereld buiten hem die dat veroorzaakt? Dat is helemaal niet waar. Niet zo lang nadien zal hij immers degenen die komen om hem gevangen te nemen met een enkel woord ter aarde doen storten, volgens het verhaal. Maar op dat ogenblik is hij kwetsbaar door zichzelf en voor zichzelf. Als dergelijke hoge entiteiten op aarde dat kunnen beleven, dan kan elke mens dat beleven. Maar geestelijk gezien kunnen we steeds meer onaantastbaar worden voor het gebeuren. U kunt zeggen: Maar als we ziek worden? Ziekte op zichzelf kan het resultaat zijn van de wijze van leven. Het kan het gevolg zijn van heel andere invloeden. Indien echter de geest evenwichtig is, zal zij de ziekte kunnen beheersen tot op het ogenblik dat de overgave aan de ziekte op zichzelf gelijktijdig een vergroting van innerlijk evenwicht is. De ziekte is dan geen feitelijk lijden meer. Ze wordt alleen een nieuwe levenserkenning waardoor de eigen geestelijke mogelijkheid verder wordt uitgebreid. Als die erkenning voldoende is en het stoffelijk leven toch gecontinueerd zou moeten worden - om welke reden dan ook - dan geneest zo iemand. Ook daarvan kunnen we zelfs in de bijbel verschillende voorbeelden vinden.

Wij staan dus doodgewoon voor de zaak: wij zijn kwetsbaar door onszelf en voor onszelf zodra we geestelijk evenwichtig zijn. Als we geestelijk niet evenwichtig zijn, dan is onze kwetsbaarheid iets wat door onszelf wordt bepaald. We kunnen dan geen bescherming eisen tegen de buitenwereld, want die kan ons in feite niet worden gegeven. We kunnen alleen bescherming krijgen, indien we in onszelf rust en vrede vinden. U zult zeggen: Dat is onzin, want ik weet hoe mensen denken. Een voorbeeld: Iemand wil u werkelijk voor uw bestwil helpen. Die mens handelt vanuit zijn denken juist. De gehele gemeenschap reageert vanuit het denken van de gemeenschap juist. Hierdoor worden echter bij u gevoelens gekrenkt waardoor u verkeerd reageert. Het einde is ellende voor u. Is het dan de wereld buiten u die het heeft gedaan of bent u het zelf geweest? Een ander voorbeeld: De hele wereld wil u kwaad doen, maar u bent innerlijk sterk genoeg. Wat gebeurt er? Datgene wat als schade voor u werd bedoeld, wordt in feite de eerste trede tot een groter geluk of een grotere bereiking. Ook dat komt vaak voor. Aan wie is dat dan te danken? Aan degene die kwaad wil of aan uw eigen gesteldheid? Zo zouden we dus moeten zeggen. Geestelijk gezien is alles afhankelijk van hetgeen wij innerlijk zijn. Waar wij innerlijk sterk, evenwichtig zijn, innerlijk harmonie kennen, daar zijn we in wezen praktisch onaantastbaar geworden voor werkelijk leed, Voor werkelijke schade. Er kunnen ons dingen van voorbijgaande aard overkomen, maar die hebben alle weer hun goede kant en alles wat kwaad zou zijn voor een ander ontwikkelt zich bij ons nog tot iets waardoor we beter, gelukkiger worden. Misschien is dat wel een manifestatie van wat men goddelijke rechtvaardigheid noemt:

Wat u bent, bepaalt wat u beleeft. Wat u beleeft, maakt het voor u mogelijk dat wat u bent beter, groter, harmonischer te maken. Het aantal mogelijkheden dat u bezit is oneindig. Het gebruik dat u daarvan wilt maken is helemaal aan u overgelaten.

Ik meen, dat ik hiermee eigenlijk al genoeg heb gezegd. Waarom zouden we uren door blijven zeuren over de vraag of God nu wel of niet rechtvaardig is? We weten het eenvoudig niet. Waarom zouden we blijven door zaniken over de vraag, of menselijke rechtvaardigheid of

sociale rechtvaardigheid denkbaar is? Kijk naar uw huidige maatschappij. Uw poging om een sociale rechtvaardigheid te scheppen is in feite een zo grote onrechtvaardigheid ten aanzien van een ieder die positief reageert in die gemeenschap, dat de grootst mogelijke sociale onrechtvaardigheid wordt geboren uit de mogelijkheid die men anderen geeft om zich te beroepen op die gemeenschap.

Sociale rechtvaardigheid?

Sociale rechtvaardigheid bestaat al evenmin. Iedereen zoekt zijn eigen voordeel en heeft zijn eigen emoties. En of die nu gaan in de richting van veiligheid en zekerheid van de wieg tot het graf of gaan in de richting van de superioriteit van een bepaald volk of ras, maakt verder weinig uit. In alle gevallen maakt men slachtoffers. Menselijke rechtvaardigheid bestaat eigenlijk uit het maken van slachtoffers om zo de rechten die men een bepaalde groep heeft toegekend te kunnen handhaven. Als dat nu rechtvaardigheid is, dan weet ik het ook niet.

Ik heb nu het mijne over het onderwerp gezegd. U moet niet denken dat ik het een gemakkelijk onderwerp vind. Het is een onderwerp waarin je zoveel dingen niet kunt zeggen, omdat er geen termen voor zijn, dat het eindresultaat altijd een beetje onbeholpen moet blijven aandoen. Want als we te maken hebben met God en we weten niet eens precies wat God is, dan kunnen we ook niet spreken over goddelijke rechtvaardigheid zonder gelijktijdig ergens weg te zweven in weer menselijke beschouwingen. Over menselijke rechtvaardigheid kunnen we wel weer praten, omdat ze in feite alleen bestaat vanuit een emotioneel standpunt. Maar zodra we dat terzijde zetten en proberen als een computer te rekenen en te werken, dan blijkt er geen menselijke rechtvaardigheid te bestaan. Zo kunnen wij alleen dat benaderen wat voor een mens misschien rechtvaardigheid zou kunnen zijn. Ik heb getracht dat in de inleiding enigszins aan te stippen.

D I S C U S S I E

❖ Is God niet aan zijn eigen wetten gebonden?

Dit is een moeilijke vraag, omdat wij God niet kennen. Daarom heb ik het ook zo gesteld, dat God in Zijn schepping aan Zijn wetten gebonden is, tenzij Hij de samenhangen van de schepping wenst te wijzigen. Ik geloof, dat God de mogelijkheid heeft om wetten te veranderen. Maar als Hij een wet verandert, dan verandert hij het evenwicht van de schepping. Dat betekent dus dat Hij, wil de schepping evenwichtig blijven, de gelijksoortige uiting elders blijkbaar iets zou moeten veranderen. Ik geloof niet dat Hij dat doet, maar Hij zou het kunnen doen.

❖ Als bepaalde groepen niet door de huidige sociale rechtvaardigheid worden gesteund op welke wijze zou het dan kunnen geschieden?

Ik geloof, dat we dat kunnen zien als een vorm van goddelijke rechtvaardigheid, zo er al een goddelijke rechtvaardigheid bestaat. Het eigenaardige is namelijk dit: Als bepaalde groepen steeds meer geëxploiteerd worden door andere groepen (dat is wat op het ogenblik in feite gebeurt), dan ontstaat er bij die groepen tevens een zich steeds meer onttrekken aan de binding met het geheel. Er ontstaat een vervreemding van de gemeenschap. Als we dat economisch willen uitdrukken. De Internationals zijn voor een groot gedeelte ontstaan onder druk van de regeringen van de verschillende landen, die teveel wilden profiteren en teveel macht wilden uitoefenen over de diverse industrieën. Dat is het gevolg ervan. Natuurlijk gaan er heel veel mensen aan te gronde. Vergeet echter niet: de middenstander die alles verliest, wordt werkloos. En als zodanig kan hij weer gaan leven van diezelfde gemeenschap, die hem eens heeft beroofd. Er zit dus een zekere stabiliteit in. De man die voldoende geld heeft, zal op een gegeven ogenblik verhuizen naar een ander land waar, zoals dat heet, het belastingklimaat gunstiger is. Hij heeft dan de gezelligheid van een ander land en misschien ook nog wel het voordeel van de mentaliteit en de achtergrond van zijn oorspronkelijk vaderland. Zo komt iedereen heus wel aan zijn trekken. Als u zegt: Is er voor die groepen een mogelijkheid om het sociaal recht te trekken, dan zeg ik: Neen. Dat is ook heel begrijpelijk, omdat namelijk elke regering een macht uitoefent welke berust op een aanvaarding van de juistheid van die regering door zoveel mogelijk kiezers. Dat houdt in dat elke maatregel, die een regering neemt, gebaseerd is op de mogelijkheid om daarmee een z.g. stemwinst te

behalen en dat elke maatregel welke die stemwinst zou kunnen benadelen te traag en te langzaam wordt genomen waardoor die regering in moeilijkheden komt, wat haar dan weer stemmenverlies zal kosten, maar waardoor ze dan door de feiten wordt gedwongen. In Nederland is stemmenwinst op het ogenblik zo enorm belangrijk, dat we kunnen zeggen dat praktisch alle regeringsmaatregelen door de feiten worden afgedwongen, ook als de mensen dat nog niet beseffen. Er wordt dus niet geregeerd, er wordt alleen gedurig geratificeerd waardoor de feiten onvermijdelijk zijn geworden. Als je dat zo ziet, kun je zeggen. Sociale rechtvaardigheid zal nooit komen, maar de mens die zelf de juiste reacties heeft, zal zowel stoffelijk als geestelijk een weg kunnen vinden waardoor hij/zij gelukkig kan zijn in die schijnbare onrechtvaardigheid, die voor het "ik" echter op velerlei gebieden wordt gecompenseerd. Als laatste opmerking nog dit: Er zijn mensen, die erg veel van cultuur houden en die een hoog inkomen hebben. Zij betalen in verhouding veel teveel voor een hoop andere dingen. Daar staat echter tegenover dat ze grote concerten en toneelstukken kunnen zien voor ongeveer 1/3 van de werkelijke kostprijs per plaats. Dus hebben zij daar ook weer eens voordeel van.

❖ *Wat is dan het doel van alle ervaring en wrijving die we doormaken? Is dat een groeimogelijkheid, een rijping?*

Dat is iets wat we alleen kunnen veronderstellen. Ik meen het zo te mogen zeggen: Alle tegenstand die we ervaren betekent voor ons de noodzaak onszelf en de wereld opnieuw te beschouwen. Hierdoor krijgen we een juist begrip voor de werkelijkheid en de mogelijkheden die voor ons en rond ons bestaan. We zullen dus harmonischer en juist kunnen reageren en een innerlijk groeiproces doormaken waardoor we dicht bij het eindpunt komen dat voor ons is vastgesteld, namelijk het ogenblik dat we weer buiten de tijd de totale werkelijkheid of goddelijkheid kunnen ervaren en aanvaarden.

❖ *Is het verschil tussen goddelijke en menselijke rechtvaardigheid wellicht gelegen in het onderscheid tussen harmonisch evenwicht en machtsevenwicht?*

Dit is een vraag waarop ik eerlijk gezegd geen direct antwoord durf geven. Als we zeggen: Is goddelijke rechtvaardigheid harmonisch evenwicht, dan kunnen we ook zeggen: Vanuit ons standpunt blijkt harmonisch evenwicht een bepaalde bescherming te vormen tegen alles wat voor ons disharmonisch is en als zodanig lijkt het wel een soort goddelijke wet te zijn. Dat zou een goddelijke rechtvaardigheid kunnen zijn. Als we spreken over machtsevenwicht, dan hebben we het eigenlijk over iets stoffelijks dat niet rechtvaardigheid weinig of niets te maken heeft. Menselijke rechtvaardigheid wordt namelijk niet bepaald door machtsevenwicht. Machtsevenwicht is niets anders dan de onmacht van de sterken tegenover elkaar. Op het ogenblik dat we een machtsevenwicht willen zien als een rechtsverhouding, is het te definiëren, als zoveel mogelijk de boot in het midden laten. Zouden we menselijke rechtvaardigheid moeten omschrijven, dan zou ik zeggen: Menselijke rechtvaardigheid bestaat meestal in het uit eigen emotioneel gedreven standpunt anderen verplichten te beantwoorden aan de eigen visie en leefwijze zodat u een ieder, die het met u eens is, beloont en degene die het niet met u eens is daarvoor straft, hoe dan ook.

❖ *U maakt een verschil tussen emotionele en werkelijke menselijke rechtvaardigheid?*

Ik geloof niet dat er menselijke rechtvaardigheid in werkelijkheid bestaat, omdat de mens eenzijdig is. Die eenzijdigheid wordt bepaald door zijn emotionele gerichtheid. De mens denkt n.l. niet alleen zuiver verstandelijk, hij denkt met zijn gevoelens. Als hij zijn verstand gebruikt, dan is het meestal zo dat hij daarmee hetgeen hij met zijn gevoel als juist meent te moeten constateren met verstandelijke redenen omkleedt. Met andere woorden: De menselijke rechtvaardigheid is niet op feiten gebaseerd. De mens kan niet een zodanige objectiviteit verkrijgen en daarbij een zodanig inzicht in de verhoudingen bij andere mensen, dat hij werkelijk rechtvaardig kan zijn. Dat wil zeggen, dat hij een oordeel kan uitspreken op grond van alle gegevens, zonder ook maar één ogenblik zijn eigen mening als belangrijk te laten prevaleren.

❖ *U stelt dat een mens door handelingen tegen de regering (zoals b.v. een moordenaar) of door de beleving ervan door inzicht tot die harmonie zal terugkeren. Bedoelt u hiermee dat de huidige samenleving de rechtspraak terzijde zou kunnen schuiven?*

Vanuit menselijk maatschappelijk standpunt natuurlijk niet. De menselijke maatschappij moet zichzelf in de toestand waarin ze verkeert zo goed mogelijk verdedigen en bij een eventuele maatschappelijk verandering dwangmaatregelen nemen, zodat niemand zich daartegen kan verzetten. Dat is zuiver menselijk gezien. Naar ik meen kunt u een emotionele ondertoon te

vernemen, die aardig illustreert wat ik zo-even heb gezegd: "Ja, maar een moordenaar! Dat hij daardoor tot een bewustzijn kan komen," zegt u. Inderdaad, ook dit is een beleving. De consequenties, die daaraan vastzitten (zowel geestelijk voor de eigen persoonlijkheid als in de relatie tot de omgeving) zullen het bewustzijn van die persoon veranderen en uitbreiden. God is er niet om de zaak te veroordelen, meen ik. Ik geloof niet, dat er in de kosmos een regel bestaat. Als je dat hebt gedaan, dan hoor je er niet meer bij. Integendeel, alles wat je doet, wat je je maar kunt voorstellen, hoort bij de totaliteit van de schepping, is als zodanig door God tot stand gebracht en kan dus niet even terzijde worden geschoven als zijnde strijdig met God, hoe graag de mensen dat ook zouden willen doen.

❖ *Zijn die handelingen in hun geheel dan niet af te keuren? Van ons standpunt zeer zeker.*

U definieert het juist: vanuit ons standpunt. Als we nu nog even de moeite nemen - ik ben toch al druk bezig geweest met de bijbel -. We horen over b.v. Samson, een grote held. Wat doet hij? Hij neemt een ezelskakebeen en slaat een aantal mensen dood. Een grote held door God gezonden. Is dat nu niet erg menselijk? Hoe gaat het met de soldaten in Vietnam? Die hebben daar misschien hele dorpen uitgeroeid. Eén hebben ze daarvoor dan wel te pakken genomen (Mila), maar al die anderen zijn toch helden! Hebben zij dan niet vermoord? Wat moeten we denken van een verzetsheld in Nederland, die tijdens het verzet ergens naartoe is gegaan, heeft aangebeld en gezegd: "Bent u die en die, want die vent was een verrader" en hem toen heeft neergeschoten. Dat is een held. Maar de guerrillero, die dat op het ogenblik doet in Chili of Argentinië, dat is een rotzak. Die deugt niet, dat is een moordenaar. Ik bedoel maar, hoe wilt u uitmaken wat moord in feite is? Wat hij betekent. U kunt alleen zeggen: Vanuit ons standpunt. En dan is het heel duidelijk, dat de huidige regeerders in Chili of Argentinië zeggen: Iemand, die moorden pleegt en gewelddaden bedrijft, is voor ons onaanvaardbaar: die moeten we ombrengen, wegwerken. Het is heel begrijpelijk, dat ze in Nederland zeggen: Degene die vroeger heeft bijgedragen tot onze overwinning, onze instandhouding is geen moordenaar,, die is een held. Maar dat betekent dus, dat de beoordeling van moord wordt bepaald naar de waardering die men heeft voor de gevolgen van die daad plus de verdere ontwikkeling ervan. Dat betekent dus dat moord op zichzelf helemaal niet goed of kwaad is

❖ *.. maar roofmoord en de roofmoordenaar.*

... laat u mij eerst even uitspreken dan komen we op de roofmoord terug. Ik kan u nog een stel roofmoordenaars noemen, die ook erg goed zijn geweest. Wat denkt u van de legende van Robin Hood? Dat was een roofmoordenaar. Ik tracht hier duidelijk te maken dat de menselijke beoordeling van moord niet berust op rechtvaardigheid, maar op de maatschappelijke machtsverhouding en structuur van het ogenblik. Nu kan ik zeggen: Als ik een mens dood, terwijl ik het gevoel heb dat ik het niet mag doen, ben ik voor mijzelf een moordenaar en zal ik daardoor onevenwichtigheden doormaken. Ik zal een compensatie moeten zoeken, ik zal dus bewuster worden. Dat geldt ook voor het feit of ik gevangen word genomen, op de elektrische stoel kom, onthoofd word, levenslang krijg of gehuldigd word als een held. Dat blijft hetzelfde. Nu heeft u het over roofmoord, dus iemand die ook rooft. Maar waarvoor roof je? Waarom roof je? Wat zijn de beweegredenen? Dat is een vraag, die de meeste zich niet stellen.

❖ *Dus objectieve rechtvaardigheid bestaat niet?*

Ik meen dat onze vraagsteller, onbewust misschien, een juiste illustratie heeft gegeven van het feit, dat we ergens tot een veroordeling willen komen ten koste van alles, omdat het niet past in het kader van onze benadering en wereldbeschouwing. Dan kunnen we zeggen: Vanuit ons persoonlijk standpunt kunnen wij het nemen van leven nimmer goedkeuren. Het is onherstelbaar wat we doen. Dit heeft niets te maken met rechtvaardigheid. Dit heeft te maken met ons eigen besef, met onze relatie met de omgeving. Anders gezegd: het is een harmonisch concept dat uit onszelf voortvloeit. In de goddelijke rechtvaardigheid betekent een moord in feite niets, want degene die sterft, leeft voort en krijgt nieuwe mogelijkheden. Hij komt dus niets tekort. Vanuit menselijk standpunt is het maar de vraag. Wie heeft er voordeel bij? Als de juiste personen er voordeel bij hebben, dan is het heldenmoed en als ze er nadeel van hebben, dan is het moord en doodslag of roofmoord. Laten we even de Nederlandse geschiedenis nagaan. Hoeveel roofmoorden, denkt u, hebben de Nederlanders begaan om hun Oost- en West-Indische Compagnieën te laten floreren? Piet Hein was toch een grote held! Hoeveel heeft hij erover de kling gejaagd, die oude zeerover die hij was? Ja, zo moet je denken, dan kom je tot het besef dat de menselijke rechtvaardigheid eigenlijk maar een zeer

wankele en variabele zaak is, die we niet met een wezenlijke rechtvaardigheid mogen verwarren. Dit alles heb ik nu getracht te zeggen.

❖ *Het besef over de norm, die diep in ons leeft van wat juist of niet juist is, waar komt die vandaan? Is dat ook een kosmische wet?*

Ik vermoed, dat het geen kosmische wet is. Het blijkt dat er mensen zijn, die juist het gevoel hebben dat ze verkeerd doen, als ze een ander níét vermoorden. Let wel, de norm is wel zeer variabel t.a.v. de uitingen.

❖ *Ze wordt variabel geïnterpreteerd.*

Ze wordt niet variabel geïnterpreteerd, ze is gewoon variabel in haar uitingen, zonder dat we weten waar het vandaan kent. Een groot gedeelte van wat wij geweten noemen is niets anders dan conditionering. Uw geweten spreekt namelijk aan op die dingen, die van het standpunt van de religie waartoe u behoort of de maatschappij waarin u bent opgegroeid, aanvaardbaar zijn. Dat wil zeggen, dat ouderen veel dingen zullen veroordelen, die jongeren daarentegen heel normaal en tolerabel vinden en omgekeerd. Die mensen handelen volgens hun geweten en toch blijken ze geconditioneerd te zijn. In ons ligt een maatstaf die altijd aanwezig is, hoe we ook handelen en waar we ook zijn. Dat is die van harmonie en disharmonie.

❖ *Het gaat dus niet alleen om de mens in stof, maar het geldt ook voor de totaliteit van de ontwikkeling.*

Dit geldt voor het geheel van het bestaande en niet alleen voor de mens of voor de geest. Dit is een wet, die overal tot uitdrukking komt, omdat harmonie de basiswaarde is van alle bestaan. Disharmonie is altijd een verstoring van bestaan en als zodanig eventueel zelfs een destructie van bestaan. Het is onevenwichtigheid, instabiliteit, die ten slotte tot explosie of implosie aanleiding geeft, het wegvallen van het bestaande. Wij zijn allen uitgerust met het gevoel voor deze harmonie, die volgens ons gevoel bovendien gelijk komt aan het handhaven van onze existentie en het uitbreiden van onze existentiemogelijkheid. Het is dus een soort bestaansdrang. Deze drang schijnt ons bij de schepping te zijn ingelegd, anders weet ik er geen woord voor. De wet waaruit dit alles voortvloeit, is in ieder geval een wet, die kosmisch bestaat en die overal gelijk van kracht is voor zover we dat kunnen nagaan. Zoudt u willen stellen, dat dit een goddelijke wet is, dan ben het met u eens, mits u niet daaraan verbindt dat een bepaalde interpretatie, anders dan op zuiver persoonlijke basis, de juiste zou kunnen zijn.

❖ *Ik heb eens een spreuk gelezen: "De wijsheid Gods is soms de dwaasheid in de ogen der mensen." Kunt u daar achter staan?*

Ik ken de wijsheid Gods, niet. Ik ken wel de dwaasheid der mensen. Daarom neem ik aan dat de spreuk waar kan zijn, zonder met zekerheid te stellen dat ze geheel juist is.

❖ *De gelijkenis van de Verloren Zoon is deze niet anders te belichten dan u ons vertelde, namelijk de afdaling van de mensheid in de materie, tot in de diepste duisternis? Daarna het inzicht tot de Bron terug te keren, gelouterd en bewust van zijn goddelijke oorsprong enz. enz.*

Ik proef hier het Rozenkruis. Ik vind het een mooie verklaring, die - als we deze gelijkenis als illustratie gebruiken - ongetwijfeld zeer mooi en juist is. Maar vergeet u één ding niet. In de tijd dat Jezus die gelijkenissen gaf, ze niet werden gegeven voor mensen met een esoterische scholing, maar voor doodgewone mensen, die uit de leringen van alle joodse leraren (het was toen voor alle leraren gebruikelijk om in gelijkenissen te spreken) gewoon een conclusie trokken t.a.v. hun dagelijks bestaan. Alle gelijkenissen waren een toelichting op de Wet: de juistheid van het leven. Als we dit niet uit het oog verliezen, kunnen we zeggen: Die interpretatie is mogelijk, ze is mooi, ze is juist. Maar als ik zeg, dat mijn toelichting minder vertekend is - gezien het tijdseigene en de bedoeling waarmee de gelijkenis is uitgesproken - dan zult u mij dat hopelijk niet kwalijk nemen.

❖ *Kun je de kracht, die God is en geeft aan een ieder (hij moet zelf maar weten wat hij ermee doet) als mens niet zien als de hoogste rechtvaardigheid of de goddelijke rechtvaardigheid? Wilt u het "oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld worde" nog eens belichten, dit in verband met de belichting van de eigen persoon door het oordeel dat je over een ander velst?*

Als u een ander veroordeelt, dan stelt u een wet. Als die wet onjuist is - op welke manier dan ook - dan zult u dit voor uzelf als een schuld ervaren. Op het ogenblik, dat u een ander veroordeelt (dus afwijst niet alleen in zijn daden, maar in feite ook in zijn persoonlijkheid) scheidt u in uzelf een onevenwichtigheid. Die onevenwichtigheid betekent: wat u een ander

toeschrijft in u ontstaat. Dat zal stoffelijk misschien niet zo gemakkelijk blijken, omdat men stoffelijk altijd de illusie kan hebben. ik ben uitverkoren en ik weet het. Maar als u overgaat en u komt in onze wereld, dan ziet het er anders uit. Dan is er niet meer dat beroep op de onfeilbaarheid of de uitverkorenheid, dan is er alleen de erkenning. En dan moet u erkennen dat uzelf evenveel fouten heeft gemaakt als de ander, die u heeft veroordeeld. Dat betekent dan voor u - daar kunt u niet aan ontkomen - ,dat u ook uzelf heeft veroordeeld. Vandaar dit "oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld worde". Ik meen, dat dat heel begrijpelijk is. Als u een ander beoordeelt en veroordeelt en u doet dat gewoon: "ik zou het zo nooit doen", of "dit kan ik van mijn standpunt niet aanvaarden", maar niet "dit is kwaad of slecht", of "die mens deugt niet", dan verstoort ik toch eigenlijk het evenwicht dat er bestaat. Als ik zeg, dat Gods rechtvaardigheid eigenlijk is dat een ieder door zijn eigen ervaring tot bewustzijn moet komen, want daar kwam het op neer wat ik heb gezegd, dan klinkt dat erg onplezierig, want de meeste mensen willen iedereen alle goeds geven vooral als ze zelf degene mogen zijn die bepaald wat goed is. Maar wij weten niet wat goed is, omdat wij niet alles kunnen overzien. Het is mogelijk, dat als die ene student in Serajewo niet een aartshertog had vermoord, de gehele ontwikkeling van de aarde anders zou zijn geweest en dat veel van de geestelijke en andere bereikingen, die voor de mensheid nu steeds naderbij komen, niet gerealiseerd hadden kunnen worden. Nu kunt u zeggen: Vanuit mijn standpunt is die moordaanslag onaanvaardbaar. Ik zou het nooit doen. Maar u kunt niet zeggen: Die daad is op zichzelf in haar geheel slecht geweest, want dat weet u niet. U kunt ook niet zeggen, dat het goed is geweest, want u kunt het niet overzien. Wij oordelen niet, omdat wij de samenhangen niet kennen en als we de samenhangen wel kennen (dat gebeurt op aarde wel eens) dan hebben we meestal de neiging te doen alsof het verkeerde niet heeft bestaan. Neem nu de Oranjes. De eerste Willem. Wat was die eerste Willem eigenlijk? Dat was een man, die terugkwam op een gegeven woord. Dat was een man, die zijn belofte van trouw aan de koning van Spanje brak, die in gewapende opstand kwam die zeer vele mensen heeft opgeofferd aan zijn begrip van juistheid of van macht. Dan kunnen we nu zeggen dat hij alleen maar een idealist was. Ongetwijfeld. Maar als we de hele situatie nagaan, hebben andere drijfveren, zelfs een soort wraakzucht tegen een Hof dat hem niet wilde aanvaarden zoals hij zichzelf zag, mede een rol gespeeld. Moeten we nu zeggen, dat Willem van Oranje slecht was? Moeten we zeggen dat hij goed? Of moeten we zeggen, dat van Nederlands standpunt gezien de ontwikkeling, zoals ze nu voor ons bestaat, toch wel een heel goed is en dat misschien van Spaans standpunt die ontwikkeling onaanvaardbaar is, maar dat wij niet kunnen zeggen, of die man nu goed of kwaad heeft gehandeld. We kunnen alleen zeggen, dat hij bepaalde dingen heeft gedaan, die we nu onaanvaardbaar zouden vinden en dat de resultaten daarvan zo aanvaardbaar zijn, dat we proberen te vergeten wat hij van ons huidig standpunt gezien misdaan heeft.

❖ *Onderschrijft u dan het standpunt: denk of leef waar raak?*

Neen. Denk maar raak niet. Leef maar raak helemaal niet. Denk maar raak betekent, het geeft niet hoe je denkt. Ik meen, dat op het ogenblik dat de mens niet ervan overtuigd is dat zijn eigen gedachten voor hem zodanig van kracht zijn dat ze hem tot een daad kunnen bewegen, die mens verkeerd denkt. Leef maar raak, ik geloof dat de mensen die maar raak leven zich niet afvragen wat iets betekent. Als een mens in al zijn daden uitgaat van hetgeen hij zelf is en van hetgeen hij zelf ten aanzien van de wereld en anderen als juist ervaart, dan geloof ik niet dat hij "raak" leeft. Dan zal hij leven volgens wetten die voor anderen misschien niet aanvaardbaar zijn, maar hij zal wel degelijk bepaalde regels naleven en in zijn leven proberen om voor zich - en ook voor anderen, neem ik aan - iets tot stand te brengen wat betekenis heeft. Op het ogenblik dat de mens egomaan is en egoïstisch alleen aan zichzelf denkt, isoleert hij zich van de werkelijkheid en komt in een waanwereld terecht die een volkomen onevenwichtigheid inhoudt.

❖ *De goddelijke rechtvaardigheid leeft dus in ons?*

Ze leeft in de kosmos en daardoor ook een klein beetje in ons, ofschoon we ons daar maar zelden van bewust zijn.

❖ *Zou het zijn dat je jezelf straft door verkeerde daden te stellen en verkeerde dingen te doen?*

De mens, die verkeerd handelt, scheidt daardoor voor zichzelf problemen, die hij zal moeten oplossen. Zijn ze van psychische aard, dan zal hij ze waarschijnlijk in een geestelijke wereld moeten oplossen. Zijn ze van stoffelijke aard, dan zal hij op aarde daarmee moeten worstelen.

Als u dat als straf wilt zien, vind ik dat best. Ik geloof namelijk niet in een God die straft. Straffen is het meest nutteloze dat er bestaat.

❖ *Is de rechtvaardigheid van God niet gelegen in de volmaaktheid van de schepping?*

Welke reden zou er voor Hem kunnen bestaan om 's mensen handelen te belonen of te bestraffen daar zij toch over een eigen wil of vermogen beschikken om verkeerde daden te voorkomen of te compenseren? Deze wil of dit vermogen ligt immers besloten in de goddelijke schepping.

❖ *Het begrip "beloning" is m.i. dan ook door menselijk toedoen in de bijbel gekomen.*

Dat ben ik met u eens. Het eerste deel van de vraag heb ik al uitvoerig beantwoord. Beloning en straf is gewoon het peentje dat ze de ezel voor z'n neus houden in de hoop dat hij in de juiste richting zal gaan. Want we horen altijd weer dat God de mens zal belonen, als hij die dingen doet welke de overheden welgevallig zijn. En God zal de mens straffen, als hij iets verkeerd doet. Er is een tijd geweest dat een mens, die zich boven zijn stand verhief, tegen Gods wil inging en dus bestraft zou worden, terwijl degene die heel geduldig alles opbracht wat de anderen (de door God boven hem geplaatsten) wilden - of ze nu goed of kwaad handelden - in de hemel kwamen. Dat is heel opvallend. Het idee van beloning en straf is eigenlijk sedert er grotere godsdiensten zijn gehanteerd om de gelovigen te onderwerpen aan de heersende macht. Wie zegt daar nu de kerk? Waar is de kerk. Dat zijn wij toch gewoon zelf. Het is doodgewoon zo. Op het ogenblik dat de mens iets wil doorzetten en hij heeft geen direct werkzame middelen van gezag die voor hem aanvaardbaar zijn, dan kan hij een illusie daarvoor in de plaats stellen. Je kunt b.v. het Nederlandse volk van heel veel overtollig geld ontlasten door te suggereren dat men innerlijk, christelijk en solidair verplicht is het te geven aan arme mensen. Op deze manier kun je dan misschien van heel veel overtollig melkpoeder afkomen. Dit is sarcastisch gezegd, maar dat wil niet zeggen dat het daarom minder waar is. Het is een manipuleren. U wordt op dit ogenblik ook gemanipuleerd. Als u dat nu maar beseft, zult u zich wel niet geheel daaraan kunnen onttrekken, maar dan zult u wel begrijpen dat de drijfveren, die men probeert u in te leggen niet op feiten berusten, maar gewoon op de wens van bepaalde groepen, groeperingen of machten om u met uw gedrag en uw verdere maatschappelijke ontwikkeling in een zekere richting te drijven. Als u dat nu door heeft, zegt u. Dat is altijd gebeurd en zal wel altijd gebeuren. Dat heeft niets te maken met recht of rechtvaardigheid. Hier gaat het om beloning en straf, of het nu is: uw kinderen zullen het beter hebben, of: u zult het Koninkrijk der Hemelen beërven. Een vriend van mij heeft eens gezegd: "Er zijn heel veel mensen die menen dat je met voldoende financiën een plaats in de hemel kunt bespreken, als je maar voldoende aan de pastoor betaalt." Het is dus gewoon u de illusie geven van iets wat niet zeker is om u te dwingen bepaalde voor u bestaande mogelijkheden op te geven op gezag van anderen.

❖ *Een man die van die rare moorden heeft begaan, voor hem is het misschien voor zijn vorming verder niet noodzakelijk geweest. Maar daardoor heeft hij toch veel mensen verdriet gedaan. Niet de overledenen, maar de nagelaten betrekkingen.*

Nu maakt u het wel wat ingewikkeld, want nu moeten we de gehele situatie proberen te overzien. We komen dan allereerst tot de vragen: Hoe is de maatschappij waarin deze mens tot deze afwijking komt? Hoe kan deze afwijking erfelijk of anderszins worden verklaard uit de omgeving? Dat de man dit zonder meer spontaan doet, is niet aan te nemen. In hoeverre is dus het geheel, waarbinnen die moorden gebeuren, mede aansprakelijk voor het feit dat ze gebeuren. Als u zegt dat de maatschappij tegenwoordig zoveel geweldpleging kent, dan is dat te verklaren uit de gemeenschap waarin u leeft, welke immers suggereert dat iedereen rechten heeft en dat, als hij die rechten maar luidkeels of met voldoende geweld verkondigt, ze zullen worden erkend. Dat is uw maatschappij. Als iemand hier lang genoeg en met voldoende nadruk schreeuwt en met genoeg mensen eromheen, dan krijgt hij zijn zin. Dan is het toch duidelijk dat een ander, die niet zo goed kan schreeuwen zegt: Ik sla erop! Dat is hetzelfde. Het is dus eigenlijk een conditionering welke uit de maatschappij is voortgekomen. Nu zegt u: Die man die al die rare moorden begaat. Goed. Die man zal daar op een bepaalde manier toe gebracht zijn. Dat wil niet zeggen, dat van mijn standpunt, van maatschappelijk standpunt of waarschijnlijk ook van het standpunt van die persoon de moorden op zichzelf aanvaardbaar zijn. Voor de persoon niet, omdat de moord geen werkelijke oplossing voor het probleem geeft, doch slechts een tijdelijke verschuiving ervan, eventueel door de lustgevoelens of door een zekere mogelijkheid om zich te verrijken of om een zekere bevrediging te vinden. Het is dus geen werkelijke oplossing. Voor de maatschappij zelf is het ook geen oplossing. Dan zegt

u: Maar al die mensen, die dan verdriet hebben. De mensen die verdriet hebben zijn deel van de gemeenschap. Indien zij harmonisch reageren, zal het hun waarschijnlijk gemakkelijker vallen om de situatie, zoals die nu eenmaal bestaat, te aanvaarden. Dat wil niet zeggen dat zij het goedkeuren of dat zij er blij mee zijn. Het wil wel zeggen, dat zij daardoor gaan beseffen dat er iets mis is. Niet alleen met één persoon die de moord bedrijft, maar met een gemeenschap waarin iets dergelijks kan gebeuren.

Dan zegt u: Hoe is het geestelijk? Geestelijk, iemand, die wordt vermoord, gaat over. Iemand, die aan onze kant komt, leeft verder. Wie op een dergelijke wijze overgaat, zal veelal hulp ontvangen en vaak extra hulp, zodat zelfs hier het nadeel bij de overgang in de periode van verwarring (die groot is) niet vaak zal voorkomen. Dat kan alleen, indien het heel massale zaken betreft. Het duurt dan wel even. En zelfs dan, is het het tijdsbesef van de personen verdwenen. Zij ervaren dat zelf dus niet als zo'n lange tijd. Ze gaan gewoon verder in het licht of ze kunnen weer incarneren. Er is verder niets gebeurd.

Dan is de laatste vraag die we moeten stellen: Is het leed dat de mensen op aarde hebben ook niet deels veroorzaakt door een misvatting, namelijk dat je een ander mens "mijn" kunt noemen: dus een bezitsuitdrukking t.a.v. een mens? Het zijn mijn kinderen, het is mijn man, mijn vrouw enz. enz.. Je gaat je hier vereenzelvigen met iets wat niet werkelijk deel is van je wezen. Indien je beseft, dat je wel een verplichting kunt aanvaarden ten aanzien van een andere persoonlijkheid, maar dat je nooit een volledig recht op die ander kunt hebben, ben je al een stap verder. Dan zul je misschien het verdriet nog wel ervaren, maar niet meer op de wrede wijze van een "ten onrechte is mij ontnomen." Wij kunnen ons nog wel afvragen hoe het komt dat deze schok ontstaat, wat er gerealiseerd moet worden wil men die schok kunnen verwerken. Dat probeer ik te doen door te zeggen: U moet begrijpen dat het geen eigendom is. Het is een ander leven. En of dat voor u betekenis heeft of niet, dit leven gaat verder. De werkelijke band met dat leven behoeft niet verbroken te worden, als het een harmonische band is. Alleen de bezitsverhouding is verbroken. Wie zich dat realiseert, zal zich gaan afvragen. Moet ik dan misschien tegenover de wereld anders reageren? Hij zal dus de verstoring van zijn evenwicht, die ongetwijfeld in eerste instantie het gevolg daarvan is, betrekkelijk snel ongedaan kunnen maken en daardoor zelfs een grotere evenwichtigheid en verbondenheid ten aanzien van de wereld en de kosmos kunnen verkrijgen. Ik geloof, dat dit een heel belangrijk punt is. Het hoeft dus niet een negatieve ervaring of beleving te zijn.

❖ *Dus moet je alles aanvaarden zoals het tot je komt?*

Neen, ook dat niet. Niet aanvaarden zoals het tot je komt, want dat is ook verkeerd. Dan zeg je: Nu ja, het is gebeurd en ik leg mij er bij neer. Je moet je gewoon afvragen: Indien ik dit ervaar, waarom ervaar ik dit? En indien ik mij nu realiseer dat niets werkelijk en geheel ten einde kan zijn, hoe kan ik mij dan zodanig instellen dat ik mijn vergissing, mijn verkeerde reactie ongedaan maak en gelijktijdig in mij het contact - voor zover het mij mogelijk is - kan herwinnen of behouden en tegenover de wereld een juistere reactie te tonen. Het is dus een leerproces dat misschien erg pijnlijk is, maar dat - gezien de korte duur van een mensenleven t.o.v. de eeuwigheid - vanuit de geest gezien natuurlijk veel onbelangrijker lijkt dan bij een mens, die vaak denkt dat 70 jaar het totale leven is. Ik realiseer mij wel degelijk dat ik van mijn standpunt er veel objectiever en gemakkelijker tegenover sta dan u. Maar dat neemt niet weg, dat ik - juist omdat ik objectiever kijk - wel mag wijzen op bepaalde subjectieve aspecten, die uw reacties in de stof ten aanzien van dergelijke dingen plegen te bepalen.

❖ *Hoeveel mensen kunnen dat?*

Veel meer mensen dan u denkt. Maar de meeste mensen hebben er veel meer tijd voor nodig dan eigenlijk aanvaardbaar is. Je komt tenslotte wel tot een verwerken van het gebeuren en het aanvaarden ervan. Sommigen behouden dan een ziekelijke innerlijke verstoring die ze meestal dan zelf koesteren, omdat ze zich voortdurend confronteren met iets wat ze eens als een enorm onrecht hebben ervaren. Maar als je werkelijk kijkt hoe het leven verdergaat, dan pas je je aan. Die aanpassing geschiedt echter onvoldoende bewust. Waar ik voor pleit is dat een mens, die het een dergelijke situatie wordt geconfronteerd, zodra hij even die emotionele onevenwichtigheid een beetje kan bedwingen, zich afvraagt: Hoe heb ik dit geïnterpreteerd en hoe is het in feite?

❖ *Als je niet geloof in het voortbestaan, dan is het vreselijk moeilijk.....*

Dan is het geloof nog eenvoudiger. Het is dan uitgeblust. Dan moet je zeggen: Voorbij is voorbij.

❖ *Ik was laatst bij iemand, die erg veel heeft gehouden van iemand die is weggegaan. Toen werd gezegd: Wat in je leeft in harmonie met een ander dat blijft eeuwig bestaan.*

Ja, dat is inderdaad een waarheid als een koe. Maar vergeet één ding niet: al blijft in u die harmonie bestaan, als u alles naar buiten richt, dan blijft u die niet behouden. U moet eerst vrede vinden met de situatie. Uw misvattingen een beetje gaan beseffen, voordat u die innerlijke verbondenheid en harmonie kunt ervaren. Als u niet gelooft in een voortbestaan, zeg tegen uzelf: Ik heb er vrede mee gevonden. Je neemt dus niet aan, dat het een uitdrukking is van een verdergaan de bestaanswaarde. Maar zelfs dan kun je die vrede vinden. Maar ook dan is het nodig dat je je realiseert: Ik kan aan de feiten niets veranderen. Ik kan een ander niet zonder meer veroordelen, hoogstens zijn daad, maar nimmer hemzelf. Dat is voor de meeste mensen een heel moeilijke zaak.

❖ *Kunt u het rechtvaardig vinden dat tegenwoordig zoveel mensen uit Suriname hierheen komen? Ziet u dat als een rechtvaardiging van alles wat er gebeurd is zoveel jaren geleden?*

Ik betreur de komst van de Surinamers grotendeels voor henzelf, omdat ze daarmee - zonder het misschien te beseffen - een eigen ontwikkeling en cultuur hebben verlaten die ze, als ze terugkeren, nooit meer zo zullen kunnen vinden en beleven. Dat is iets, waarom we zeggen: Dat is minder goed. Is het gerechtvaardigd? Nu, dat geloof ik niet. Is het onrechtvaardig? Ook niet. Wat in het verleden is gebeurd, dat is gebeurd. Of denkt u misschien dat Nederland de mogelijkheid zou hebben alsnog schadevergoeding te vragen voor de schade aangericht bij Leidens ontzet? Dat is kolder. Je kunt niet gaan praten over iets wat honderden jaren geleden is gebeurd. Je kunt alleen praten over de situatie zoals ze nú is. Dan kun je zeggen dat de Nederlanders zeker in één op zich hebben gefaald, namelijk ze hebben gefaald de Surinamers bij te staan totdat ze een evenwichtige en bekwame regering konden vormen. Maar of je daarvoor nu een honderdduizend of meer Surinamers naar Nederland moet verschepen, ik weet het niet. Ik heb zo het idee, dat de Bijlmermeer voor hen een vorm van verval is, vergelijkbaar met of erger dan de vroegere slavernij. En dit ondanks alle goede wil en alle opvangpogingen en kosten die het Nederlandse volk eraan besteedt. De Surinamers komen hier met een andere mentaliteit, met andere leefgewoonten, met een totaal ander begrip voor hun eigen rechten en plichten. En als ze zich niet in de maatschappij kunnen voegen, zal de maatschappij hen daarvoor straffen door hen in feite steeds meer uit te stoten en zo tot een soort pariakaste te maken. Dat hebben ze toch eigenlijk niet verdient, niet door wat ze nu zijn. Daarom zou ik zeggen: Als u het over de Surinamers heeft, ik geloof dat de Nederlandse regering beter zou doen om alles wat ze nu aan de opvang van de rijksgenoten besteedt te gebruiken om te zorgen zo snel als het kan zoveel mogelijk Surinamers te doen terugkeren naar hun land, behalve degenen die onderricht dienen te ontvangen. Want ook in de mogelijkheden van onderricht heeft Nederland gefaald. Dus moet men voorlopig zijn scholen en universiteiten ter beschikking stellen, opdat mensen die daartoe capabel zijn de nodige kennis kunnen verwerven. En als men dan alle gelden, die op het ogenblik worden opgesoupeerd door de ambtelijke apparaten voor onderbrenging, ondersteunen etc. etc. zou gebruiken om de sociale toestanden in Suriname zelf wat te verbeteren, dan geloof ik dat er voor de Surinamers een betere oplossing uit zal voortkomen. Ik geloof dat het de onwil is van - ik wil niet zeggen de Nederlands, maar toch - van bepaalde belangengroepen in Nederland om op deze wijze een eenheid in Suriname tot stand te brengen en een rechtvaardige ontwikkeling te bevorderen waardoor u nu met dit probleem wordt geconfronteerd. Misschien is dit ook wel een beetje te objectief. Maar ik zeg niet: ach, die arme verdrukten moeten maar hier komen. Want dan worden ze het slachtoffer. Hetzelfde is het, als u zegt: Wij zijn erg ruimdenkend, want we nemen zoveel gastarbeiders op. Maar dan moet u wel kijken hoe! Zolang een Surinamer 3 keer zoveel voor een koophuis moet betalen als ieder ander er ooit voor zou willen geven, exploiteert Nederland de Surinamer die is overgekomen in feite meer dan hij hem ooit heeft gedaan in zijn eigen land. Daar moet u maar eens even over nadenken.

❖ *Moeten wij ons tegen die situatie verzetten of moeten wij die ook maar aanvaarden als een situatie die misschien ook wel haar bedoeling heeft?*

Ik geloof a. dat u de toestand zoals ze nu bestaat moet aanvaarden voor zover het de Surinamers zelf betreft en hun duidelijk moet maken dat ze medemensen zijn en niet iets anders: b. dat u zeer duidelijk kenbaar moet maken dat u de gehele politieke ontwikkeling plus

alle politieke maatregelen voor de z.g. onafhankelijkheid van Suriname absoluut verkeerd acht en dat u meent, dat de regering andere en betere maatregelen moet treffen dan alleen naar met een paar miljard als "gouden handdruk" het bewind overlaten aan zeer eenzijdige hitlertjes in opkomst. Het spijt mij dat ik het moet zeggen: maar heel veel mensen vergeten één ding: Of een Surinamer nu zwart is of bruin, een javaanse, creoolse of neger afkomst heeft, hij is en blijft toch mens. En als mens heeft hij recht op alles wat menselijk is. Wat heeft een mens het meest nodig? Iemand, die achter hem staat, die hen helpt. Dat geldt overal. Dat wil niet zeggen, dat er de een of andere menselijke rechtvaardigheid is die u verplicht zo tegenover een Surinamer te reageren. Maar als u het niet doet, zult u te eniger tijd met uw tekortschieten worden geconfronteerd, na de dood of eerder. En dan zult u zelf de afwijzing en vereenzaming moeten ondergaan die u anderen heeft aangedaan. Daarom is het misschien wel de moeite waard vanuit een desnoods egoïstisch standpunt je toch eens af te vragen, of je in de relatie tot de mensen niet moet proberen veel meer medemens te zijn.

❖ *opmerking onverstaanbaar.*

.... natuurlijk, dan weet je dat je verkeerd hebt gedaan. Als je het hebt ingezien en het niet meer hebt gedaan, zul je toch met je tekorten worden geconfronteerd. Maar heb je het ingezien en heb je geprobeerd het te compenseren door nu iets meer te zijn voor een ander dan je meent dat je normaal in alle redelijkheid zou moeten zijn, dan zeg je: Ik heb mijn best gedaan. Je hebt dan dat conflict niet meer en kom je zo tot een evenwichtigheid.

CONCLUSIE

Wij hebben op de een of andere manier heel veel overhoop gehaald en zijn eigenlijk tot heel weinig definitieve conclusies gekomen. Laten we die definitieve conclusies, voor zover ze er waren nog even kort samenvatten:

1. Een goddelijke rechtvaardigheid, zoals wij die van menselijk standpunt zouden willen beseffen of omschrijven, bestaat niet. Wij kunnen God niet overzien. Wij kunnen hoogstens t.a.v. Zijn totale schepping stellen, dat harmonie op zich de beloning is en dat disharmonie op zich het conflict is dat we van ons standpunt als een soort bestraffing kunnen beschouwen die we onszelf opleggen.
2. We moeten begrijpen dat menselijke rechtvaardigheid nooit objectief kan zijn, maar alleen zeer subjectief en dan in relatie tot een bepaald systeem, of een bepaalde benadering van de menselijke waarde. Als we ook dit hebben geconstateerd, dan zullen we moeten stellen dat wij zelf rechtvaardig moeten handelen t.a.v. onze naasten, maar daarbij moeten uitgaan van de erkenning van onze behoeften en moeten proberen die onze naasten niet te onthouden.
3. Een ieder zal zijn eigen leven moeten leven, daar kunnen wij niets aan doen. Wij kunnen nimmer een mens bezitten. Wij kunnen nooit iemand verliezen. Wij kunnen in ons een band met mensen en geesten verkrijgen die blijvend is of we kunnen - ongeacht allerlei uiterlijke gebondenheden - los blijven staan van de ander, maar dan heeft dit nooit een werkelijke betekenis, hoezeer we ook menen recht te kunnen uitoefenen.
4. Ons grootste recht als mens is in ons een voortdurende harmonie te vinden zodat wij in vrede met onszelf en de kosmos aanvaardend zoals ze voor ons bestaat, iets beseffen van de hoogste krachten die in ons leven en misschien iets van die kracht kunnen manifesteren in de wereld waarin we leven.
5. Of we nu uitgaan van specifieke voorbeelden, zoals wrede moorden, het probleem van de Surinamer, we zullen altijd weer constateren: een werkelijk stoffelijke rechtvaardigheid is niet te vinden, indien we een absolute maatstaf zoeken. Het enige dat overblijft is een zo groot mogelijk begrip waardoor we toestanden en daden kunnen veroordelen omdat ze voor ons niet juist zijn van ons standpunt en niet passend voor de gemeenschap waarin we leven. Maar zelfs dan mogen ze nooit leiden tot een afwijzing en veroordeling van de persoon in kwestie. Eerst als we zo rechtvaardig zijn, is het misschien mogelijk een menselijke maatschappij op te bouwen die niet is gebaseerd op straf en beloning.